Dret internacional públic

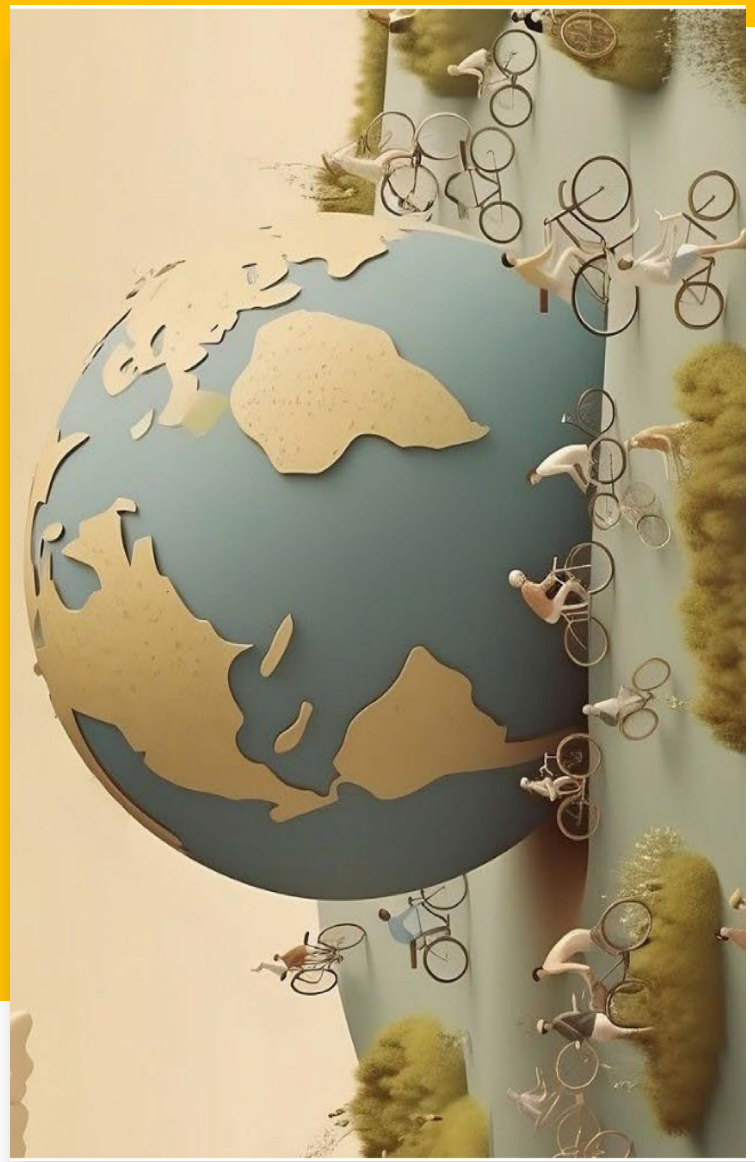

Tema 1. La comunitat internacional i la seua evolució

1. La comunitat internacional: evolución histórica i configuració actual
2. Incidencia de l'estructura de la comunitat Internacional en l'ordenament jurídic internacional
3. Concepte i caracters del dret internacional públic

LA COMUNITAT INTERNACIONAL: EVOLUCIÓ HISTÒRICA I CONFIGURACIÓ ACTUAL

A) Formació de la societat internacional

A1.- Els orígens de la societat internacional: la Pau de Westfàlia de 1648
A.2.- La societat internacional entre les dues guerres mundials: la SdN

B) La societat internacional després de la Segona Guerra Mundial

B.1.- La confrontació Aquest-Oest: guerra freda, coexistència i distensió.
B.2.- La confrontació Nord-Sud: aspectes polítics i econòmics

C) Fi de la bipolaritat

A. FORMACIÓ DE LA SOCIETAT INTERNACIONAL

- El dret internacional públic (DIP) constitueix un “producte diferent” que supera els esquemes típics del Dret intern, conseqüència de les característiques del mitjà social internacional.
  - Interestatalidad vs. estatalitat.
  - Estructura de juxtaposició (no superposició) entre estats sobirans.
  - Creadors i destinataris de normes: desdoblament funcional

ORDENAMENT NO AUTORITARI, AUTO-GESTIONAT I EN EL QUAL LA JERARQUITZACIÓ CEDEIX EL PAS A LA COORDINACIÓ

- Necessitat de conèixer el mitjà social internacional per a la seva definició, i per això és necessari conèixer la seua configuració històrica.

A.1. ELS ORÍGENS DE LA SOCIETAT INTERNACIONAL: LA PAU DE WESTFÀLIA DE 1648

- La premissa per a l'existència del DIP és l'existència de, almenys, dos ens polítics independents: mai model Imperi Romà.
- Orígens remots: Època medieval de relacions entre entitats polítiques feudals caracteritzades per comuna fe cristiana i subordinades a la suprema autoritat espiritual del Papa: RES PUBLICA CHRISTIANA. Posteriorment: Sistema de dos caps (Imperi i Papat) relacions entre els tres centres de poder temporal (Imperi de Carlemany, Imperi Romà Oriental Bizanci i Califat Islàmic Bagdag).
- Orígens pròxims (SXVI-XVII): Europa pluralitat d'estats nacionals independents del Papat i de l'Imperi.
- Guerra dels Trenta Anys: Tractats de Paz de Westfàlia 1648: "orde de Westfàlia":
  - Sistema format per estats nacionals (estat-nació).
  - Es reconeixen mútuament com a sobirans dins de fronteres precises.
  - Drets i obligacions jurídiques en l'àmbit internacional. Dret eurocéntric i imperialista.

A.2. LA SOCIETAT INTERNACIONAL ENTRE LES DUES GUERRES MUNDIALS: LA SOCIETAT DE NACIONS (SdN)

- Fi de la 1a GM: Tractat de Pau de Versalles 1919 Creació SdN.
- Primer eixemple d'OI de vocació universal i competència general.
- Objectiu: desenvolupar la cooperació entre nacions; garantir pau i seguretat internacionals
- Escassos poders PERÒ accions positives per al desenvolupament del dret internacional:
  - Creació de la CPJI 1920.
  - Solució de conflictes entre estats.
  - Va propiciar la cooperació institucionalitzada en camps econòmic, financer, de transports i comunicacions, salut pública i social i laboral.
  - Establiment del "sistema de mandats": colònies dels països derrotats en la 1a GM.
  - Model institucional que inspiraria unes altres OI, amb cos funcionaris independents d'Estats.
- Però: COL·LAPSE PREMATUR I LLEGAT RELATIVAMENT ESCÀS
  - No va arribar a ser prou fort per a aconseguir el compliment dels seus objectius essencials: manteniment Pau (Invasió Manchuria, Guerra Itàlia-Abissínia; Sudetes-Alemanya).
  - Mai va tenir una composició universal: els EUA mai va participar davant la falta de ratificació del Senat; expulsió URSS; el Japó i Itàlia es van retirar; l'entrada de l'exercit Nazi a Holanda va suposar la seva fi.

B. LA SOCIETAT INTERNACIONAL DESPRÉS DE LA 2A GUERRA MONDIAL

- Fi 2a GM: Nova organització mundial Carta de San Francisco 1945 ONU amb un propòsit fonamental: preservar la pau entre les nacions.
- No obstant això, no ha estat possible:
  - Enfrontaments per raons d'hegemonia mundial: confrontació Est-Oest.
  - Enfrontaments per raons derivades de les disparitats de desenvolupament entre els pobles: confrontació Nord-Sud.

Carta de l'Organització de les Nacions Unides.
"Nosaltres els pobles de les Nacions Unides, resolts:
A preservar (…) A reafirmar (…) A crear (…) A promoure
A practicar (…) A unir (…) A emprar (…)
Hem decidit conjuminar els nostres esforços per a realitzar aquests designis".

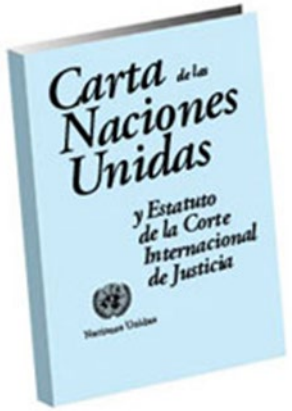

B.1. LA CONFRONTACIÓ EST-OEST: GUERRA FREDA, COEXISTÈNCIA I DISTENSIÓ.

- Guerra Freda: Després de creació ONU, enfrontament ideològic superpotències EUA–URSS
  - Perill imminent de guerra total per agrupament en "blocs" comunista i capitalista (OTAN i Pacte de Varsòvia).
  - Va haver-hi enfrontaments militars "menors" (Corea 1950,…).
  - Però no enfrontament directe per "equilibri estratègic del terror"
- Coexistència pacífica: Doctrina proclamada per Krutschev en 1956 i assumida per l'ONU en **Res. AG 2625 (XXV), de 24-X-1970**: Declaració sobre els principis de dret internacional referents a les relacions d'amistat i a la cooperació entre els Estats de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides:
  - Què és? Disposicions generals
  - Enumeració de 7 principis
  - Contingut dels principis
- Va apaivagar tensions entre superpotències: distensió
- Distensió: anys 70
  - Admissió de les dues Alemanyes en l'ONU (1972-1974).
  - Acords EUA-URSS limitació armes estratègiques (SALT I).
  - Acta Final de la CSCE 1975: nova Declaració de Principis

- Què són?
- Enumeració i definició de 10 principis
- Novetats: Principis III, IV i VIII

➢ Fragilitat “distensió”
- Invasió soviètica d'Afganistan 1979 i terminació negociacions SALT II.
- Ronald Reagan President EUA en 1982 i intransigència anticomunista.

B.2. LA CONFRONTACIÓ NORD-SUD: ASPECTES POLÍTICS I ECONÒMICS

➢ Conflicte Aquest-Oest s'enquadra en un conflicte major: Nord-Sud
➢ “G-77” nascut en la UNCTAD (avui, + de 140 EE).
➢ Podem distingir:
- Aspectes polítics.
- Aspectes econòmics.

(i) Aspectes polítics: el moviment de països no alineats

➢ Anys 50: líders del Tercer Món partidaris del “neutralisme positiu” → “no-alineament”
➢ 1961: Criteris per a ser admès com a E. membre del Moviment no alineats (imperfectes en aplicació pràctica):
- Exercici d'una política independent, basada en la coexistència pacífica Suport als moviments d'alliberament nacional → auge descolonització
- No pertinença a pactes militars col·lectius (ni OTAN, ni Pacte de Varsòvia)

- No tindre aliances bilaterals amb les grans potencies.
- No tindre bases militars estrangeres en territori nacional

➢ Persisteix en l'actualitat malgrat la superació del conflicte Est-Oest
- Reunions prèvies per a acordar posicions abans de l'inici període de sessions de l'AGNU

(ii). Aspectes econòmics: la reivindicació d'un "nou ordre econòmic internacional" (noei)

➢ Acció en el marc de l'ONU. Va fracassar per falta de suport de països rics

➢ Antecedents:
- Res. AG 1710 (XVI) de 19-12-1961: primer Decenni de NU per al desenvolupament
- Res. AG 1785 (XVII) de 8-12-1962: convoca UNCTAD
- Majoria numèrica de PVD → Neix el G-77
- Res. AG 2626 (XXV) de 24-X-1970: segon Deceni de NU per al desenvolupament

➢ El establiment del NOEI?
- Fí de 1973: crisis del petroli provocada per l'OPEP.
- Força PVD: productors de recursos naturals necessaris per las paisos rics.
- Període extraordinari sessions AG primavera 1974. Dues resolucions consensuades
  - Res. AG 3201 (S-VI) de 1-5-1974: Declaració sobre l'establiment d'un NOEI
  - Res. AG 3202 (S-VI) de mateixa data: Programa d'acció sobre l'establiment d'un NOEI

- Nous principis (no tots consacrats en la pràctica):
  - 1) Sobiranía permanent dels Estats i pobles sobre els recursos naturals i totes les activitats econòmiques, inclòs el Dret de nacionalització.
  - 2) El control de l'activitat de les empreses transnacionals
  - 3) L'establiment d'un comerç just en els preus de les transaccions comercials internacionals
  - 4) El tracte preferent i no recíproc en favor dels PVD
  - 5) La transferència de tecnología als PVD
- Període ordinari sessions AG de 1974: Res. AG 3281 (XXIX) de 12-12-1974: Carta de drets y deures econòmics dels Estats.
  - Adoptada per mayoría, amb oposició países desenvolupats capitalistes
  - Comença el cisma Nord-Sud per l'establiment del NOEI.
- Fets posteriors: del diàlec Nord-Sud al "diàlec de sords"
  - Abandoment de la fora de l'ONU
    - A l'AG, majoria numèrica PVD → aproven "resolucions"
    - les "resolucions" no són vinculants jurídicament
    - Els PD no asumeixen compromisos de desenvolupament per als PVD
  - Convocatòria de conferencies diplomàtiques internacionals
    - Poden adoptar "tractats internacionals"
    - Els "tractats" són vinculants per als Estats que els ratifiquen

- PD generament o no acudeixen o no ratifiquen els tractats adoptats sense el seu consentiment (=per majoría) → no es consigueix res

- "G7": PD capitalistes fomenten la seua cooperación económica vers les reunions dels "set grans"
  - EUA, Canadà, RFA, França, UK, Italia i Japó (+ observador UE)
  - Als 90's, s'admiteix a Rusia (per raons polítiques, no econòmiques) → "G8"
  - Es pasa del directori econòmic al directori polític.
- "Suavització" o "maquillatge" del directori?
  - Tras les reunions del G7, es convoca des de 2000 el "G20"
  - Segons la Web G20 "Actualment el G20, està integrat per países desenvolupats i países emergents o en desenvolupament. Aquesta composició respon a dues fenómens que están transformant les relacions internacionals actuals: 1) la creixent influència dels países emergents en els asumptes polítics i econòmics a nivell global i; 2) la necesitat de trovar formes innovadores de cooperación per enfrontar els nous reptes financers globals que requereixen una resposta colectiva"
- 2. El G20 està integrat per 20 paisos i la Unió Europea:
  - Compta ademès amb 14 organitzacions socies, i les seus presidències: Mondials (7): Nacions Unides (ONU), Fons Monetari Internacional (FMI), Banc Mundial, Consell d'Estabilitat Financera (FSB), Organització Internacional del Treball (OIT), Organització Mundial de Comerç (OMC) i Organització Mundial de la Salut (OMS); i regionals (7): Associació de Nacions del Sud-est Asiàtic (ASEAN)---

Unió Africana, Nova Aliança per al Desenvolupament d'Àfrica (NEPAD), Comunitat del Carib (CARICOM), Banc Interamericà de Desenvolupament (BID), Banc de Desenvolupament d'Amèrica Llatina (CAF) i Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE).

Alemania	Brasil	Estados Unidos	Italia	Rusia
Arabia Saudita	Canadá	Francia	Japón	Sudáfrica
Argentina	China	India	México	Turquía
Australia	República de Corea del Sur	Indonesia	Reino Unido	España

C. LA FI DE LA BIPOLARITAT I EL TRÀNSIT CAP A LA GLOBALITZACIÓ

C.1. LA FI DE LA BIPOLARITAT (1988-1991)

- Enfrontaments per raons derivades de les disparitats de desenvolupament entre els pobles: confrontació Nord-Sud.
- Acostament dels liders de les superpotències: Gorbachov (perestroika) y 2º Reagan
  - Primeres conseqüències:
    - solució de conflictes "estancats" (Camboya, Afganistán, Namibia)
    - Acord 1988 INF: desmantellament míssils nuclears d'abast mitjà instal·lats a Europa
  - 1989: Caiguda mur de Berlín i reunificació Alemanya. Conseqüències:
    - 1990 CSCE: Declaració conjunta de 22 E. Preàmbul, §1 i part dispositiva §1-4
    - Carta de París per una nova Europa. 5 guies per a "una nova era de democràcia, pau i seguretat"
  - 1991: Rússia abandona l'URSS, que es dissol imediatamente.
- Fí del conflicte Est-Oest permiteix "resurrecció" de l'ONU
  - Crisi de Kuwait 1990: apareix el CdS
  - Desapareix enfrontament bipolar PERÒ apareixen les "noves" guerres

C.2. EL TRÀNSIT CAP A LA GLOBALITZACIÓ

- Des de Carta de París: monopoli economia de mercat a escala mundial
  Aparició i consolidació empreses privades a Rússia, la Xina, Cuba,…
  - 1995: OMC substitueix al GATT.
  - liberalització comerç → globalització econòmica.
  - adhesió Xinesa a l'OMC.
  - Problemes: "deslocalització" → aparició "economies emergents".

➢ Dimensió política-militar: predomini absolut EUA

- Vaivens política exterior EUA
  - Bush, Jr.: 11-S i unilateralisme imperialista
    - ❖ Guerra l'Iraq sense autorització prèvia CdS
  - Obama: volta al multilateralisme restringit
    - ❖ EUA actua conforme al CdS (Sí a Líbia; no a Síria)
    - ❖ EUA fomenta el G-20 sobretot davant crisi financera mundial de 2008
  - Trump: "Amèrica primer"
    - ❖ Abandonament de Afghanistan.
  - Biden
  - 2º Trump: Guerra arantzelaria-Guerra Iran?

➢ Lideratge indiscutible EUA en qüestions de seguretat internacional?

- Guerra en Ucrania/Palestina-Israel/Iran.

INCIDÈNCIA DE L'ESTRUCTURA DE LA COMUNITAT INTERNACIONAL EN L'ORDENAMENT JURÍDIC INTERNACIONAL

A) Trasnformacions estructurals i evolución del Dret internacional

A1.- El trànsit de la societat “relacional” a la societat “institucional”

A.2. El trànsit del Dret de coordinació al Dret de subordinació.

A.3.- Transformacions del dret internacional en el món actual

- *Ubi societas, ibi ius* + *sicut societas, sic ius.* Com és el mitjà social internacional?
  - Pluralitat de “actors” en relacions internacionals, però número limitat “subjectes” de dret internacional: estats, organitzacions internacionals i individus.
  - Elements societaris i comunitaris en les relacions internacionals: aspiració a aconseguir una “comunitat internacional”
- Classificació de les RI (Schwarzemberger):
  - Relacions de dominació: la “llei del poder”
  - Relacions de reciprocitat: la “llei de l'acord o del tractat”
  - Relacions de cooperació: la “llei de la solidaritat”

A.- TRANSFORMACIONS ESTRUCTURALS I EVOLUCIÓ DEL DRET INTERNACIONAL

A.1.- EL TRÀNSIT DE LA SOCIETAT "RELACIONAL" A LA SOCIETAT "INSTITUCIONAL"

- Coexistència de 2 models sociològics en les relacions internacionals:
  - Societat "relacional" (universal): juxtaposició de 200 estats sobirans
    - estructura inorgànica, descentralitzada i anàrquica
    - "desdoblament funcional" de l'estat:
      - Funció legislativa: Art. 6 CVDT.
      - Funció judicial: Art. 33.1 Carta ONU i art. 36 Estatut CIJ
      - Funció executiva: Art. 42 Carta ONU
  - Societat "institucional" (particular): aparició OIs
    - Cadascuna de les més de 500 OI té "la seua" estructura orgànica, "la seua" autoritat centralitzada i "la seua" divisió de funcions
    - Estructura "relativament" organitzada, centralitzada i amb divisió de funcions
- Influència recíproca de tots dos models estructurals
- ONU abasta totes dues estructures
  - té 194 estats membres
  - "família" o "sistema" onusiano: ONU + acords regionals

A.2.- EL TRÀNSIT DEL DRET DE COORDINACIÓ AL DRET DE SUBORDINACIÓ

- Societat relacional → dret de coordinació
  - Caracters:
    - voluntarisme consensualista.
    - relativisme particularista (ex: Art. 34 CVDT).
    - positivisme formal.
- Societat institucional → dret de subordinació.
  - Caracters:
    - existència normes imperatives (*ius cogens* internacional).
    - vigència universal (=*erga omnes*) de determinades obligacions.
    - promoció d'interesos fonamentals de la comunitat internacional.

A.3.- TRANSFORMACIONS DEL DRET INTERNACIONAL EN EL MÓN ACTUAL

- El dret internacional en l'era del bipolarisme
  - Va començar com un dret elitista (europeísta, imperialista, desigualtats)
  - Aportacions de l'Est: principis de la coexistència pacífica
  - Aportacions de l'Oest: consolidació de l'estat, Drets Humans, principi democràtic
  - Aportacions del Sud: descolonització (→ soc. universal), dret al desenvolupament,…

- El dret internacional en l'era de la globalització
  - "Societat global": soc. universal + problemes globals
  - Malgrat la globalització econòmica, persisteix l'estat com actor principal de les relacions internacionals
    - Aparició Estats "canalles" y "falits"
  - Pervivència OI amb crisis de eficacia, crisis del multilateralisme?
  - Malgrat la globalización económica, increment del regionalisme a través de OI de integració (p. ej., la UE)
  - Debat entre la universalidad i la fragmentació del dret internacional
    - Riscs de fragmentació del dret internacional per:
      - Aument problemes int'ls → aument normes de dret internacional → sectorialització del dret internacional
      - Increment tractats regionals
      - Proliferació de tribunals omplexitat de les materies a regular → aparició regímens especials internacionals especialitzats
    - Permanencia universalitat del dret internacional per:
      - Criteris únics per a la interpretación i aplicación de les normes internacionals
      - Existència de normes imperatives (ius cogens internacional)
      - Existència d'una incipient jerarquía normativa
      - Existència de normes que regulen els tractats succesius sobre una mateixa matèria
  - Increment normes "humanitzadores": drets humans, justicia penal internacional, emergències humanitàries…

CONCEPTE I CARACTERS DEL DRET INTERNACIONAL PÚBLIC

A) Concepte

B) Caracters del dret internacional Públic

B.1. El principi d'efectivitat

B.2. El caràcter consensualista de l'ordenament internacional

B.3. La existència de normes imperatives (ius cogens) internacionals

A.- CONCEPTE DE DRET INTERNACIONAL

- Síntesi dels criteris de delimitació:
  - subjectiu: naturalesa dels subjectes
  - formals: naturalesa de les fonts o normes aplicables
  - materials: naturalesa del contingut de les relacions regulades
- Definició: és el conjunt de normes que formen l'ordenament jurídic de la comunitat internacional

B.- CARACTERS DEL DRET INTERNACIONAL

B.1. EL PRINCIPI D'EFECTIVITAT

- *"ex facto oritur ius"* (dels fets naix el dret)
  - la tensió entre fets i dret es soluciona ajustant el dret als fets.
- Funcions del principi d'efectivitat al dret internacional:
  - Funció constitutiva: el dret internacional reconeix a posteriori una situació fàctica la regularitat jurídica de la qual inicial és dubtosa (caràcter conservador del dret)
    - Exemples: existència d'un estat, modes d'aquisició de la sobirania sobre territoris nullius, aplicació del dret internacional humanitari…
  - Funció modificativa: consolida les transformacions del dret vigent (caràcter revisionista del dret en colaboració amb el costum)
    - Exemples: aparició nous espais marins sotmesos a la sobirania o jurisdicció de l'estat riberenc (PC o ZEE).
  - Funció adjudicativa: criteri de solució de conflictes entre títols de diferents estats (prevaleix el títol més efectiu)
    - Exemples: controversies sobre nacionalitat de la persona (asunto Nottebhom); sobre qüestions frontereres (Burkina Fasso v. Malí).
- Límits al principi d'efectivitat al dret internacional: Dos postures
  - Relativisme doctrinal: efectivitat i reconeixement
    - Com a regla general, *ex iniuria non oritur ius.* PERÒ no sanciona a tots els actes contraris a aquest

- Cada estat podrà o no “reconéixer” una situación com legítima jurídicament
  - erga omnes, és una situació ilícita
  - serà lícita (relativisme) per a qui la reconega com tal.

- Radicalisme judicial: l’Opinió consultiva sobre Namibia de 1971 (conseqüències jurídiques de la presencia continua de Sudàfrica en Namibia malgrat la Res. 276 (1970) del CdS:
  - reafirma el principi ex iniuria non oritur ius
  - L’estat autor (Sudàfrica) té l’obligació de posar fi a la situación il·legal
  - La resta d’estats (miembres o no de la ONU): obligació de no reconéixer
    - el temps no subsana situacions il·legals (=construcció mur en territoris palestins ocupats).

B.2. EL CARÀCTER CONSENSUALISTA DE L’ORDENAMENT INTERNACIONAL

- El dret internacional és un ordenament jurídic “consensualista”. Les normes internacionals naixen:
  - del consentiment de de cada estat (=voluntat sobirana);
  - del consensus comú dels estats que composen la Comunitat internacional.
- El consentiment de l’estat és l’element fonamental en la formació de normes i obligacions fonamentals d’eficàcia particular en/a:
  - la celebració i aplicació de tractats internacionals;
  - la gènesi del costum internacional d’eficacia particular (local o regional); i
  - en la vincularietat dels actes unilaterals.

- El consensus comú dels estats és element fonamental en la formació de normes d'eficàcia universal:
  - El consentiment de cada estat no pot crear regles universals (relativisme voluntarista)
  - El consensus generalitzat dels estats pot crear normes universals
    - Tractats que no tan sols obliguen als estats part, però a tots:
      - Tractats que estableixen un régimen territorial objectiu: fronteres
      - Tractats normatius generals reconeguts per la comunitat internacional (tractats Antàrtida, espai ultraterrest,…)
    - Costum d'eficàcia univeral (sorgeix de la pràctica generalitzada dels estats; però no tots i cadascú d'ells)
    - PGD: són obligatoris per a tots (Opinió Convenció genocidi)
- Conseqüències del carácter consensualista del dret internacional
  - El fet important és el consentiment de l'estat, no les formes de manifestació
    - Caràcter no formalista del dret internacional
  - Tan sols el consensus de la comunitat internacional supera el relativisme voluntarista
    - Fonament de l'existencia d'un dret internacional universal (auctoritas totius orbis)

B.3. L'EXISTÈNCIA DE NORMES IMPERATIVES (IUS COGENS) INTERNACIONALS

- En tot ordenament jurídic existeixen:
  - normes dispositives (admeten pacte en contrari) p. ex. contrate de lloguer d'un apartament

- normes imperatives (no admeten pacte en contrari) p. ex. normes penals

- En dret internacional: positivisme voluntarista va negar la seua existència, però les normes interancionals de ius cogens ja están reconegudes en els arts. 53 i 64 CVDT.
- Caràcters ius cogens internacional:
  - Imperativitat: el seu compliment no admet excepcions
  - Generalitat: gènesi per consensus de la comunitat internacional però eficàcia universal (=dret internacional general)
  - Mutabilitat: pot aparéixer, modificar-se o desaparéixer
  - Jerarquia: jerarquia “material” superior
  - Jurisdiccionabilitat: Art. 66 a) CVDT.
- La determinació de les normes de ius cogens internacional
  - Matèria no codificada → a determinar per pràctica dels estats i la jurisdicció internacional
  - Exemples reconeguts:
    - prohibició de l’ús de la força (de la agresió).
    - principi de llibre determinació de pobles colonials.
    - normes de drets humans (prohibició d’esclavitut, tortura,...).
    - críms internacionals del individu (genocidi, críms contra la humanitat i críms de guerra).
    - algunes normes del DI ambiental.